

Х ОГЛЯДИ

ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ ЗА 1991–2008 рр. (ВОЛИНСЬКА ОБЛАСТЬ)

У статті представлено історіографію етнографії Волинської області за 1991–2008 роки. Етнографічні та народознавчі видання присвячені духовній культурі, традиціям, звичаям, побуту. Частина публікацій охоплює історію житла і архітектури. Представлено фольклорно-лінгвістичний напрям, сільський та міський побут і традиції у виданнях про населені пункти. Аналізується література пісенно-музичної культури.

Ключові слова: етнографія, народознавство, історія, традиції, культура, Волинь, Полісся.

Постановка наукової проблеми. Сучасні напрями розвитку етнографії докорінно відрізняються від тих, які панували у радянський час. Розширився діапазон досліджень, з'явилося розуміння вивчати традиційну і побутову культуру як необхідне для суспільства, особливо наступних поколінь джерело, у якому невичерпні можливості історичного досвіду поколінь та духовності пращурів.

Проблеми вивчення етнографії Волині пов'язані з загальним становищем, розвитком і потребою цієї науки в Україні. Викристалізувались цікаві тенденції інтеграції різних наук, у тому числі народознавства, українознавства, краєзнавства. Дотичними до етнографії є також історична географія і демографія. Чимало спільних моментів пов'язує етнографію з культурою і мистецтвом, головне, з традиційно-побутовою культурою. Історія, філологія, географія продовжують визначати окремі методологічні підходи та методики у розвитку етнографії. Суперечливими є питання співвідношення об'єкта і предмета етнології та етнографії, де спільних точок дотику ще більше, ніж з іншими науками. Навіть виникла проблема визначення та розподілу сфер наукових інтересів етнологів та етнографів.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Загальні проблеми етнографії в Україні, висвітлені у працях відомих вчених, а також у часописі “Народна творчість та етнографія”. Частина досліджень представляє різні галузі побутової культури, зокрема, серед них цікавою є публікація В. Борисенко 1991 р. “Короваю-раю, я тебе вбираю”¹. Впродовж 1991 — 1993 рр. у видавництві “Оберіг” здійснено видання тритомного етнографічного нариса “Звичаї нашого народу” — автор О. Воропай².

Інтерес для етнографів складуть такі книги, як: “Декоративно-прикладне мистецтво”, яка видана колективом авторів у Львові 1993 р.³, київського видавництва “Урожай” “Промислові виробництва на селі” 1992 р.⁴ та Г. Гориня “Шкіряні промисли західних областей України (друга половина XIX — початок XX століття)”, у якій згадуються Луцьк, Володимир-Волинський, Горохів, Торчин⁵. Окремі сторінки цих публікацій присвячені Волині та Поліссю.

Давня етнокультурна історія Волині від I ст. до н. е. по IV ст. н. е. представлена у монографії археологом Д. Козаком⁶. Про етнографічне районування Волині та Полісся як ніші життя людей, визначення кордонів поширення місцевих традицій, побутової культури наголосила у своїй статті Г. Лозко (1995)⁷. Західна Волинь і Волинське Полісся є об'єктом уваги дослідників, як важлива територія, один із центрів формування слов'янської та її зв'язку з іншими культурами. Поруч з відомими дослідниками минулого, такими як: Олена Пчілка, Ф. Вовк, П. Тутковський, сьогодні стоять такі імена: О. Цинкаловський, В. Покальчук, М. Кучинко, М. Корзонюк, І. Свешніков, І. Веремійчик, Н. Гатальська, В. Давидюк, А. Данилюк, А. Дмитренко, О. Кондратович, В. Кудрик, В. Надольська, О. Середюк, Г. Охріменко, О. Ошуркевич та інші.

Мета і завдання. Основні напрями розвитку етнографії Західної Волині та Волинського Полісся чітко простежуються у дослідженнях і публікаціях, які стосуються, зокрема:

- визначення ареалу (поля історико-етнографічного дослідження);
- питань традиційно-побутової культури;
- декоративно-прикладного мистецтва;

- ремесел і промислів;
- будівництва;
- мовних відмінностей;
- пісенної культури;
- характеристики національних меншин;
- етнографії та національно-демографічного виховання в освіті.

Ці напрями визначили завдання пошуку і аналізу публікацій.

Виклад основного матеріалу. Більшість аналізованої у статті літератури є монографії, збірники конференцій або збірники наукових статей. Наукові проблеми етнографії Волині та Полісся впродовж 1990-х рр. були поставлені у матеріалах “Шостої Всеукраїнської наукової конференції “Історичне краєзнавство в Україні: традиції і сучасність” (1993), де біля 20 публікацій стосувалися проблем етнографії Волині⁸. Вагомим внеском у вивчення народної культури стала монографія Ю. Лацук про народне мистецтво (1992)⁹, та її ж стаття про народну культуру Волині в ХІХ — першій половині ХХ століть у співавторстві з О. Ошуркевичем і А. Хведасем (1995)¹⁰.

У журналі “Народна творчість та етнографія” у № 4 за 1991 р. вміщено статтю “Гончарство Правобережного Полісся” — автор Л. Орел¹¹, а в 1994 р. у матеріалах VII Волинської історико-краєзнавчої конференції “Минуле і сучасне Волині” І. Салюк розповів про головні осередки гончарства на Волині¹², а І. Майданець — про Жидичин Ківерцівського району як важливий центр гончарства у середньовіччі¹³.

Про одяг на Волині та Поліссі розповідає у монографії “Історія українського костюма” (1996) Т. Ніколаєва¹⁴. У 1996 р. за упорядкуванням і вступною статтею О. Ошуркевича вийшла брошура “Різдяний вертеп на Волині”¹⁵. У 1997 і 1998 роках з’являються книги “Полісся: етнікос, традиції, культура”¹⁶; виходять невеличкий збірник наукових матеріалів “Українська родина: звичаї, традиції, обряди”¹⁷ і більш об’ємний — “Українське Полісся: вчора, сьогодні, завтра”¹⁸. Ці матеріали знайшли використання як у дослідників і науковців, так і у викладачів і вчителів.

У вересні 2001 р. відбулась конференція “Духовна культура українців на етнічних західних землях впродовж віків”, яка розпочиналась 6 вересня в Острозі, 7–9 — в Луцьку і 11 вересня завершувалась у Львові. Вона була присвячена 10-річчю незалежності України. Її організаторами стали Центр українознав-

ства національного університету ім. Тараса Шевченка, Острозька Академія, Волинський краєзнавчий музей, Волинське обласне товариство краєзнавців, Національна Рада жінок України, Волинське і Львівське обласні відділи Союзу українок, Волинське громадсько-культурне об’єднання “Холмщина” і Навчально-методичний центр профспілок м. Луцька. Фундатором конференції стала Наталя Даниленко із Філадельфії (США). На пленарному засіданні і круглому столі було заслухано і обговорено більше 20 доповідей і повідомлень краєзнавців і науковців з Києва, Львова, Тернополя, Варшави, Луцька та інших міст України. Учасники конференції ознайомились з експозицією і виставками Волинського краєзнавчого музею, мали екскурсію у музеї Волинської ікони і зустріч з народною майстринею, вишивальницею Н. Горлицькою, яка передала музею Чудотворну ікону Холмської Божої Матері та її дослідниками і реставраторами. 9 вересня учасники конференції оглянули старожитності Луцька і взяли участь у відкритті горельєфу Галшки Гулевичівни на Хрестовоздвиженській церкві Луцького братства і святкуванні 10-річчя відновлення Союзу українок Волині. Більшість матеріалів доповідей і повідомлень конференції опубліковані у збірнику “Етнічна історія народів Європи: Духовна культура українців на етнічних західних землях впродовж віків”¹⁹. Про традиції холмщаків та їх збереження і вивчення розповідають М. Онуфрійчук, який очолює громадське культурно-просвітницьке товариство “Холмщина” у Волинській області²⁰ та збірник наукових праць “Українці Холмщини і Підляшшя: історична доля, духовна і матеріальна культура впродовж віків”²¹.

Кілька десятків публікацій, у яких є етнографічні матеріали про населення краю різних часів, його соціальний і національний склад, представили науковці та краєзнавці^{22–26}, в тому числі про національні меншини краю: євреїв^{27–29}, німців^{30–34}, чехів^{35–38}, поляків^{39,40}, караїмів^{41,42}.

Етнографічні статті і матеріали знайшли місце від 1991 р. й у всеукраїнському суспільно-політичному і літературно-мистецькому часописі “Волинь”, якого на 2006 р. здійснено 7 випусків⁴³.

Громадське об’єднання Волинське братство, у якому представлені шанувальники історії та культури Волині, організували видання науково-популярних збірників “Волинь

моя”, який вміщує багато матеріалів, що стосуються культури, духовності, етнографії^{44–47}. Цей збірник видається братством з 2001 року.

Важливим для розвитку етнографії Волині є випуск видань, які можна представити як наукові і науково-публіцистичні. Ними є збірники трьох етнографічних конференцій із серії “Минуле і сучасне Волині та Полісся”^{48–50}, а також “Фольклористичні зошити”^{51–53}, які видає Волино-Поліський центр (автор статті знайшов випуски №№ 3, 5, 8).

Що стосується традицій, легенд, переказів, ці дослідження зроблені значною групою дослідників, таких як В. Давидюк, А. Дмитренко, О. Кондратович, В. Надольська, Г. Охрименко. Частина їхніх публікацій знаходиться у 31 збірнику конференцій “Минуле і сучасне Волині та Полісся”^{54,55} і, особливо у тих, які присвячені проблемам етнографії, а також в інших, які стосувались Горохівського, Камінь-Каширського, Ківерцівського, Маневецького, Старовижівського та інших районів (у випуску № 30 вміщено змісти попередніх конференцій). Слід підкреслити, що майже на всіх конференціях їхні учасники могли оглянути виставки місцевих етнографічних матеріалів: вишивки, вироби з лози, соломки, глини тощо, послухати виступи фольклорно-етнографічних ансамблів.

Велику роботу ведуть працівники Волинського краєзнавчого і районних музеїв. Їхня дослідницька діяльність потім втілюється у виставки та матеріали експозицій, про що розповідається у збірниках краєзнавчих конференцій та інших публікаціях. Світ побачили альбоми, буклети і путівники по музейних колекціях і виставках про Волинський краєзнавчий музей, Камінь-Каширський, Маневецький, Володимир-Волинський, Ковельський, Нововолинський, Літературно-меморіальний музей Лесі Українки в Колодяжному, Музей історії сільського господарства Волині у Рокинях^{56–62} тощо.

Частина літератури краєзнавчого спрямування вказує на великий інтерес до рідного краю. Місцеві видавництва представили десятки нових книг, путівників, буклетів, які вміщують етнографічні та народознавчі матеріали, пов’язані з історією, археологією, культурою. Серед літератури, яка вміщує аналіз про повсякденне життя і його особливості, є та, яка стосується населених пунктів краю та регіонів і в останні роки значно поповнилася працями краєзнавчого спрямування.

На увагу заслуговують історико-краєзнавчі нариси архієпископа Варфоломія про своє рідне село Городна Любомльського району^{63–65}, а також праці З. Ярмолюка і М. Купчинського про Турійщину^{66–69}. Луцький район представлений книгами Г. Гуртового про Торчин і населені пункти Торчинського ключа, про козацькі традиції Волині^{70–73} і О. Карплюка про село Озеряни⁷⁴. В. Денисюк видав книгу про Камінь-Каширський⁷⁵ та дві у співавторстві з І. Денисюком — про Ратнівську землю^{76,77}. Багато публікацій вийшло про Маневичину^{78,79}, зокрема про Колки, селище з цікавою історією, традиціями та звичаями⁸⁰, К. Ляцевича — про село Галузію⁸¹. Про Любешівщину вийшли дві книги колективів авторів^{82,83} і авторська — П. Бущика⁸⁴. Горохівщина представлена публікаціями Л. Чучмана по Горохову і Берестечку^{85,86} та разом з Г. Поліщуком по літописному Перемиллю⁸⁷.

Традиції, звичаї, побут людей, волинян і поліщуків у різні часи ілюструють книги, що з’явилися в останні 2–3 роки, які присвячені районам області та населеним пунктам краю, зокрема, Луцьку і району^{88,89}, Володимир-Волинському^{90–92}, Ковелю⁹³, Нововолинську і Прибужжю⁹⁴, Ківерцівському⁹⁵, Старовижівському⁹⁶, Маневецькому⁹⁷, Локачинському⁹⁸ районам, селам Нуйно⁹⁹ і Хотешів Камінь-Каширського¹⁰⁰, Сереховичі¹⁰¹ Старовижівського, Бірки¹⁰² і Скиби¹⁰³ Любмльського, Ставки¹⁰⁴ Турійського, с Берестяни¹⁰⁵, Сильне¹⁰⁶ і смт Олика¹⁰⁷ Ківерцівського районів.

Авторами цих публікацій виступають, як правило, ті, хто добре знає район або населений пункт, народився, жив або працював у ньому. Звичайно, у цих працях народознавчі, етнографічні матеріали тісно пов’язані не лише з історією краю, а і з долею людей. Ці книги можна використати і для вивчення історико-культурної спадщини, традицій і для викладання курсу волинезнавство.

Частина творів художньо-публіцистичного, літературно-документального характеру належать до тих, які розкривають сторінки історії та культури краю в художньому відтворенні, стосовно до потреб патріотичного виховання і в контексті українського державотворення. Деякі з них є спогадами, мемуарами, важливими свідченнями окремих подій, важливих для вивчення і розуміння історії краю та долі його людей. Окремі видання торкаються екології, природи та економіки Волинської області. Такої літератури є більше чотирьох

десятків видань по всіх районах. Важливим свідченням поєднання різних історичних і природничих наук, використання різних галузей знання для вивчення природи стали книги В. Мельника про охорону природи¹⁰⁸, а особливо “Літопис Волинського лісу”, яка написана у співавторстві з Б. Колісником і охоплює більше 1000 років¹⁰⁹. Життя лісу, життя людей показані у важливому порівнянні залежності природи і людини за такий великий проміжок часу. Ця книга потрібна людям різних професій та наукових інтересів і тим, хто любить і береже природу, ліс, який став джерелом багатьох видів допоміжних занять і промислів у краї з давніх часів.

Оригінальним матеріалом для майбутніх фольклористичних досліджень є збірники повстанських пісень і віршів “А ми тую червону калину підійmemo”¹¹⁰ і “Чуєш брате мій”¹¹¹, опубліковані 1992 р., які належать до часів Другої світової війни і перших повоєнних років. Ці збірки підготовлені на основі архівних фондів Служби безпеки України у Волинській області.

Про традиційну культуру — пісні і танці, про ансамблі та митців Будинку культури “Просвіта” Луцька¹¹² і про “Колос” з Торчина¹¹³ написав ґрунтовні книги В. Денисюк. Етнографічного і народознавчого спрямування література у поетичній, музичній і пісенній культурі представлена сучасними публікаціями В. Гея і О. Огородника¹¹⁴, С. Кривенького¹¹⁵, М. Стефанишина¹¹⁶, А. Горошка¹¹⁷, О. Каліщюка¹¹⁸, які свідчать про таланти композиторів і поетів, про їхню співпрацю. П. Шиманський представив книгу про музичну культуру Волині у першій половині ХІХ ст.¹¹⁹. Письменники краю багато уваги приділяють традиційній культурі, про що свідчить народознавчий календар В. Гея¹²⁰, альманах “На берегах Вижівки”¹²¹. Про дослідників краю, у тому числі про Олену Пчілку, В. Кмединського, О. Цинкаловського, А. Дублянського та інших, розповідає тритомник “Роде наш красний...”, упорядкований колективом авторів під керівництвом Л. Оляндер, у якому зібрано унікальні документи, ілюстрації та інформація про їхнє життя і діяльність¹²².

У краєзнавчій освіті та волинезнавстві важливою дослідницькою галуззю є етнографія. Етнографічні дослідження охоплюють питання традиційної побутової культури, яка виражається в оригінальності будівництва і мистецтві оформлення житла, одягу, прове-

денні святкувань і обрядів, фольклору, історії місцевого господарського розвитку, промислів і допоміжних занять. Про це, зокрема, говорить “Каталог обласної виставки народного мистецтва Волині”, яка відбулася у 1991 р.¹²³, і кольорове видання-каталог про рушники, вишиті сестрами Галиною і Світлоною Махнюк¹²⁴.

В етнографічних студіях з’являються праці студентів і учнів. Створення музеїв і світлиць у навчальних закладах активізує їхню пошукову і видавничу діяльність у галузі народознавства, краєзнавства, етнографії^{125–128}.

Сучасні процеси глобалізації, інформаційної “інтервенції” та масової культури призводять до нівеляції самобутності колись таких різних за своїм історико-культурним розвитком регіонів України. Ось чому розширюється вивчення історико-етнографічної спадщини і розробляються проблеми такої науки, як етнологія, що має забезпечити нові методологічні і технологічні підходи до етнографічних досліджень, накопичення і збереження знань про народні традиції, побут, звичаї.

Волинь і Полісся ставали часто об’єктом польових досліджень на багато років. Волино-Поліський народознавчий центр і обласний науково-методичний центр етнографії (ОНМЦЕ), постійно проводять експедиції, збирають етнографічні матеріали, залучають до цієї копіткої роботи учнів і студентів, вчителів. Експедиції часто мають характер практичної перевірки концепцій дослідників щодо використання окремих знарядь праці, можливостей подорожі по суходолу і по воді. Багато цінних та оригінальних матеріалів було зібрано внаслідок етнографічних експедицій, які організовував Полісько-Волинський народознавчий центр на чолі з В. Давидюком і спільно з працівниками ОНМЦЕ, науковцями і студентами Волинського держуніверситету¹²⁹.

Центр у 1993 р. видав комплект з дев’яти брошур “Бібліотечка народознавця”, куди увійшли: “Легенди Полісся” та “Зоряна вода (таємниці поліських знахарів)”, упорядковані В. Давидюком і за його авторством про казки краю “Чи казка справді небиліця?”, дослідження з історії народних музичних інструментів О. Ошуркевича “Затрубили труби”, І. Денисюка “Амазонки на Поліссі”, з історії писанкарства “А вже недалечко червоне яечко” С. Цюриця, етнографічний нарис А. Данилюка про традиційне поліське житло “Наша хата”, О. Кондратович про образ жінки-матері

у народній пісні “Як у лузі калиночка з квітками”, Г. Аркушина про скарби народної мови “А хто же вас народжував, слова...”¹³⁰. Це видання стало у пригоді багатьом вчителям і учням, які цікавляться минулим, традиціями і звичаями рідного краю і особливо тим, які викладають факультативний курс “Волинезнавство”.

Такими ж потрібними для навчально-виховного процесу є видання про народні легенди й перекази з північної Волині й Західного Полісся “Золота скриня”¹³¹, інсценізовані розповіді про народні свята й обряди “Ярма-рок” — автор В. Климчук¹³², які вийшли в 1996 у видавництві Волинського університету “Вежа” та “Надстир’ї”. Розповіді з народознавства, як полемічні нотатки про Шацькі озера, подає Є. Колодійчук у книзі “Диво зцілення”¹³³. Якими шляхами і ким збирався і досліджувався багатий волинський фольклор, пишуть у своїх статтях Л. Матвійчук “Збирачі фольклору Волинського краю”¹³⁴ і В. Кучерук “З історії досліджень волинського фольклору”¹³⁵. Окрема стаття була присвячена досліднику Прибужжя М. Корзонюку¹³⁶.

З’явилися дослідження з етнографії, більшість з яких ґрунтуються на польових матеріалах. В. Давидюк і А. Данилюк представили монографії і статті з етнографії краю, перший — про традиції і звичаї населення^{137–140}, другий — про пам’ятки народної архітектури, народну архітектуру і культуру^{141–146}.

Регіональні дослідження набули поширення у різних науках. Зокрема, лінгвістичні — одержали кілька фундаментальних праць монографічного і довідкового характеру. Краєзнавчі наукові дослідження з ономастики¹⁴⁷ і говірок Західного Полісся провів Г. Аркушин. Варіанти мови жителів поліського краю представлені ним у монографії “Силенська гуторка”¹⁴⁸, двотомному “Словнику Західнополіських говірок”¹⁴⁹ і в атласі мисливської лексики¹⁵⁰, який становить інтерес не лише для філологів, етнографів, але й істориків, які вивчають минуле лісу і лісового господарства. Оригінальним за своїм змістом став виданий у 1997 р. “Словник народних географічних термінів Волині” — автор О. Данилюк¹⁵¹. Часопис “Озерний край” в № 1 за 1991 р. представив статтю П. Поплавського “Ім’я від слова “Окунь”¹⁵². 1100 ойконімів Волині зібрав у своїй монографії В. Шульгач¹⁵³, який багато років досліджує цю тематику.

Вартим уваги істориків, географів, філологів, етнографів і краєзнавців є виданий у 1995 р. навчальний посібник з народознавства для студентів, учнів та вчителів І. Веремійчика, доцента Інституту мистецтв Волинського університету “Традиційні знаряддя праці, промисли і ремесла на Волині”¹⁵⁴. У книзі зібрано сільськогосподарську, ремісничу і побутову лексику Волині, яка не так давно ще використовувалась і яку автору вдалось віднайти і науково опрацювати. Рибальство, мисливство, бджільництво, гончарство, ковальство, гутництво, лозоплетіння тощо представлені досить ґрунтовно. Майже половину книги становить лексичний словник, який добре ілюструє побутову мову жителів Волині, відповідно до їх допоміжних занять і господарської діяльності, характеризує виникнення назв багатьох населених пунктів.

Серед важливих заходів, які пов’язані з краєзнавством, пропагандою краю, став Міжнародний фестиваль українського фольклору “Берегиня”. На цьому фестивалі, крім фольклорних заходів, проводились також наукові конференції, матеріали яких оформлялись окремими збірниками, зокрема, у 1993 р. “Духовна культура України. Якій їй бути завтра?”¹⁵⁵. Традиції містобудування та архітектури представлені у працях про Луцьк^{156,157}, а окремі книги — про святині, храми Прибужжя та Локачинського району¹⁵⁸. Зокрема, про духовність краю розповідає книга Д. Корнелюка¹⁵⁹, у якій представлено храми і ширшого діапазону питань — луцький часопис розвитку духовної культури “Джерела”^{160,161}. Деякі публікації рекламно-туристичного і довідкового характеру, зокрема “Волинь — шляхами Європи”¹⁶², “У Луцькому замку”¹⁶³ вміщують також матеріали про традиції волинян і поліщуків, про історико-культурні пам’ятки.

Етнографія Волині і Полісся поповнилася матеріалами кількох збірників: конференції у Луцьку^{164–166}, які охоплювали ряд питань загального розвитку етнографії краю та фольклорно-етнографічної експедиції по Рівненській області “Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся”¹⁶⁷. На Рівненщині у 2002 р. вийшла книга С. Шевчука “Жертовність для утвердження України”, яка розповідає про перший етнографічний музей на Волині. Засновником цього музею у с. Городок був німець за походженням барон Феодор Рудольф Штейнгель, відомий у свій час меценат¹⁶⁸. Були також опубліковані спогади про

життя родини Косачів у Колодяжному¹⁶⁹, де згадуються традиції, які підтримувались у садибі.

Традиції Волино-Поліського краю поступово вивчалися і відроджувались різними шляхами. Серед важливих краєзнавчих заходів слід відмітити відродження писанкарства, в чому основну роль для збирання пасхальної колекції та проведення виставок і конкурсів відіграли працівники Волинського краєзнавчого музею Н. Пушкар, О. Ошуркевич, Н. Гатальська, О. Романюк, а також Н. Горлицька — народний умілець, М. Онуфрійчук — голова Волинського відділення фонду культури. Їх праця стосувалась збирання і формування колекції писанок, яка була розорена в часи війни. У цих заходах взяли участь діти багатьох шкіл області. Була створена колекція, у якій сьогодні налічується біля двох тисяч писанок. Виставки проводились в області з 1989 р. і на 2008 р. їх було проведено 19, а конкурсів — 12. До краєзнавчого музею прилучилась художня школа, і був встановлений приз імені Модеста Левицького — викладача, який у 30-х роках ХХ ст. започаткував колекцію писанок в Луцькій українській гімназії разом з учнями, котрі збирали і привозили писанки з різних куточків тодішнього Волинського воєводства. На жаль, ця колекція не збереглася у вирі подій ХХ ст.

Українська писанка, в тому числі з Волині, розкриває менталітет людей краю, їх художньо-світоглядні уподобання, зв'язок з весняною природою, весняним теплом, сонцем і квітами. Забуте мистецтво писанки, яке викорінювалось в часи агеїстичної пропаганди, збереглося у пам'яті багатьох людей старшого покоління, які передали техніку творення пасхальних символів своїм дітям та онукам через школу писанкарства, яка щорічно працює у краєзнавчому музеї напередодні пасхальних свят. Сьогодні історія мистецтва писанок розповідає про глибокі і давні традиції, що свідчать про велику душу і любов до мистецтва та природи волинян і поліщуків. Втім, окрім писанок, є ще шкрябанки, дряпанки, мальованки, крапанки, найбільш поширені крашанки тощо.

Відділ етнографії Волинського краєзнавчого музею після оформлення кількох виставок і опрацювання фондових матеріалів видав публікацію про одяг, який носили країни у ХІХ — на початку ХХ ст. У 1993 році з 3 вересня по 31 жовтня було відкрито виставку “Во-

линське народне вбрання” у Варшаві в Будинку Державного Етнографічного музею, що на вулиці Кредитовій, 1. Виставка містила 500 одиниць одягу — вбрання, взуття, серед якого 300 одиниць — чоловічі та жіночі сорочки¹⁷⁰. “Давне вбрання на Волині” — таку назву має етнографічно-мистецьке дослідження Г. Стельмащук¹⁷¹. Ця книга, яка побачила світ у 2006 р., знайшла своїх читачів. Вона написана доступною мовою, насичена матеріалами документально-історичного змісту, знахідками експедицій, представляє наукову систематизацію одягу. Деякі публікації про вбрання визначаються досить оригінальною тематикою. Так у статті “Регіональна своєрідність жіночих сорочок Волині і Західного Полісся (кінець ХІХ — перша половина ХХ ст.)” — автором М. Костюк аналізується специфічний для вивчення етнографічний матеріал, який багато може розповісти для дослідника про життя поліщуків, їх менталітет¹⁷².

Серед багатьох місцевих видань з етнографії вигідно вирізняються публікації О. Ошуркевича, а саме його книга “Пісні з Колодяжна”, за участю у розшифровці та нотації мелодій Михайла Мишанича, Мирослава Стефанишина і Ліни Добрянської¹⁷³. Пісенні матеріали збірника зібрані впродовж 30 років з 1965 по 1996 рік і є історією пісенної творчості селян. Важливо те, що ці пісні з того села, де у 1882 — 1907 роках з деякими перервами разом з родиною жила Леся Українка і що свідчить про ту атмосферу, у якій формувались на основі народної творчості її естетичні смаки і де вона черпала духовні сили для розвитку свого таланту. Друга книга, яку впорядкував О. Ошуркевич, не має аналогів і стоїть унікального народного мистецтва лірників Полісся. У книзі вперше комплексно публікуються лірницькі пісні, спогади лірників, матеріали до вивчення одного із своєрідних явищ народно-побутової культури — лірництва. До видання, яке побачило світ у 2002 р., включено, крім пісень, ноти, ілюстрації, відомості про лірників¹⁷⁴. Цікавим для туристів і краєзнавців стане путівник О. Ошуркевича “Найрідніший рідний край — Волинь”¹⁷⁵. Важливою підсумковою працею у творчості етнографа Волині та Полісся Олексія Ошуркевича стала книга народознавчих розвідок і статей¹⁷⁶.

Поряд з іншими етнографічними дослідженнями на увагу заслуговує кілька праць Олександри Кондратович, яка збрала чимало

народних пісень різного жанру в Камінь-Каширському районі на Волинському Поліссі. Вони відтворюють чимало фрагментів з історії побутової культури, обрядовості, народних традицій, звичаїв про культ матері, весілля, народини тощо^{177–180}. Свої надбання пошукової копіткої роботи О. Кондратович використовує для виступів на радіо і телебаченні, перед вчителями, учнями, студентами. Її діяльність сприяє збереженню історичної пам'яті поколінь і формуванню національної свідомості.

10–11 квітня 2003 р. у Луцьку відбулася, організована управлінням культури і туризму Волинської облдержадміністрації та Волинським краєзнавчим музеєм, за участю Волинського обласного товариства краєзнавців, Державного архіву Волинської області, Волинського обласного осередку Національної спілки майстрів народного мистецтва України етнографічна конференція “Минуле і сучасне Волині та Полісся: народна культура — шлях до себе”¹⁸¹, присвячена 70-річчю Олексія Федоровича Ошуркевича. У ній взяли участь науковці з Києва, Львова, Рівного, Кременця та місцеві краєзнавці, історики, етнографи, шанувальники таланту ювіляра. Видано науковий збірник на пошану ювіляра, куди увійшли публікації 66-ти авторів, наукові матеріали, світлинки та ілюстрації. Проведення цієї конференції та видання збірника дали новий поштовх активізації наукових досліджень етнографії Волині.

До 135-річчя від дня народження Лесі Українки вийшов тритомник “Ті вічні пісні, ...ті єдині спадки... (Леся Українка)”¹⁸², у якому представлено факсимільний зошит власноручних записів пісень Лесею, фототипічну книгу пісень, записаних Климентом Квіткою з голосу Лесі Українки і третя частина — дослідження науковців і краєзнавців. Він об'єднаний однією назвою у спеціальному футлярі. Це видання є унікальним як для дослідників, так і для шанувальників Лесиною таланту. Презентація видання у Колодяженському музеї збіглася з представленням народним депутатом України М. Томенком електронного диска із записом голосу Лесі Українки, який звучав 40 секунд.

У вищих навчальних закладах різного рівня акредитації, де є музейні заклади, як правило, представлені ґрунтовні експозиції, відбуваються виставки з традиційно-побутової культури, різних промислів і ремесел: вироби із соломки, лози, вишивки, гончарні і ковальські речі побуту тощо.

Для спеціальностей “Дизайн” і “Образотворче та декоративне мистецтво” в Луцькому державному технічному університеті було видано навчальний посібник¹⁸³. У ньому в чотирьох частинах представлено методичні рекомендації для рисувальної практики студентів; вироби з дерева, лози і соломи; вбрання; вироби з глини.

Втім, спектр публікацій, який представлений у цій статті, хоча і показує напрями досліджень в етнографії, але, звичайно, не охоплює всіх проблем і всієї історіографії, створених експозицій і виставок, які мали місце за визначений час.

Важливим довідково-інформаційним виданням став “Атлас історії культури Волинської області”¹⁸⁴, над яким під керівництвом Ф. Зузука працював великий авторський колектив вчених, дослідників, краєзнавців різних галузей знання. У 12-ти розділах представлено історію культури Волинської області від найдавніших часів. Просторово-часовий аспект видання дає можливість зберегти для нащадків в історичній пам'яті поколінь важливі аспекти загальної і традиційно-побутової культури, історичні постаті.

У розділі 1 “Археологія” представлено пам'ятки від кам'яного віку до XVII ст., із розміщенням картографічного матеріалу, який фіксує пам'ятки та археологічні культури, показує еволюцію населення краю у контексті європейської та всесвітньої історії. Карти з археології розповідають про археологічні культури із стоянками давніх людей від часів палеоліту, про гради княжої доби і міста середньовіччя у басейнах таких річок, як Західний Буг, Прип'ять, Турія, Стир, Стохід тощо. Експозиції та фонди державних і народних музеїв, Археологічного музею Волинського університету зберігають багато старожитностей, що свідчать про давню історію волинян і поліщуків. В області пам'ятки історії, архітектури та містобудування представлені історико-культурними заповідниками “Старий Луцьк” з Луцьким замком XIV–XVII ст. і “Старий Володимир” з Успенським собором XI ст. Багато пам'яток зосереджено у літописних населених пунктах Волинської області, а саме: Берестечко, Камінь-Каширський, Любомль, Перемиль, Шепель, Устилуг та інші. У кожному населеному пункті області є пам'ятники і пам'ятні знаки, які стосуються жертв Другої світової війни. Серед них варто виділити Меморіал Слави у Луцьку, де представ-

лено трагедію воєнних років пам'ятниками воїнам, спаленим селам, жертвам тоталітарних режимів і регіональних конфліктів та Чорнобильської трагедії.

Розділ 2 “Архітектура” висвітлює важливі моменти розвитку архітектури і будівництва від XII ст., коли в основі будівельних матеріалів було дерево, коли з'являються муровані споруди з каменю і пізніше з цегли і до сучасних будівель у стилі класицизму і неокласицизму, конструктивізму і функціоналізму. Розмаїття споруд визначало не лише різні стилі, а й політичні впливи різних держав та національних меншин.

Культура господарювання представлена у 3-му розділі, де визначальну роль відіграють землеробство — від сохи, рала, серпа і коси до плуга, трактора і комбайна. Важливе місце у житті населення краю відігравали ягоди, гриби інші дари лісу. Вироби із лози, соломки, очерету, дерева визначали побут краян. Частиною побутової культури є одяг, чоловічий і жіночий, дитячий, святковий і повсякденний. Вишивка, мереживо, гаптування тощо розповідають про світосприймання людей і про мистецтво, яке і сьогодні має попит, залишається важливою ознакою нашого регіону та використовується багатьма художньо-етнографічними ансамблями. Використання і вдосконалення механізмів і техніки представлено млинами, гутами, броварнями, поташнями, папірнями тощо. Сільськогосподарське виробництво добре представлене у музеї-скансені в Рокинях, де зібрано під відкритим небом різні будівлі та знаряддя праці. Карти засвідчують розвиток господарства і, зокрема, виникнення нових галузей промисловості та створення підприємств у період розвитку капіталізму і у наступні періоди нового і новітнього часу. З'являється вугільна, автомобільна, приладобудівна та інші галузі промисловості.

“Народні промисли і декоративно-прикладне мистецтво” у 4-му розділі — це глибокі традиції народної культури у побуті та ужитковому мистецтві, яке є оригінальним своєю вишивкою, ткацтвом, писанкарством, різьбою по дереву, виробами з лози і соломи тощо.

Розділи 5 і 6 “Народонаселення” та “Релігія” показують зміни в етнічній структурі впродовж століть, які пов'язані з появою та зникненням громад вірменів і караїмів, зменшенням кількості євреїв, німців, чехів, голландців. Статистичні відомості, подані за

переписами населення, показують також зміни його кількості, соціальної структури, відтворюють рух населення: виселення, переселення, депортації. Релігійна ситуація в межах області різних часів охоплює світоглядні проблеми від давньослов'янських вірувань і раннього християнства до появи православних, католицьких, греко-католицьких, протестантських та інших релігійних конфесій. Інформація свідчить, що іде процес створення релігійно освітніх закладів, а також відновлення старих, будівництво та відкриття нових храмів і монастирів. Великим надбанням минулого є сакральне мистецтво. У Музеї волинської ікони зібрано і представлено матеріали та предмети сакрального мистецтва, ікони різних шкіл іконопису, зокрема потужну школу волинського митця Іова Конзелевича.

У 7-му розділі представлені освіта, культура і охорона здоров'я при різних владах та адміністративних поділах: Першої і Другої Речі Посполитої, Російської імперії, Радянського Союзу і сучасної України. Рівень охорони здоров'я та якості медичного обслуговування і санітарного стану також відбиває різні періоди історії краю у порівнянні з кількістю лікувальних установ, лікарняних ліжок і лікарів у міській та сільській місцевостях.

8-й розділ відтворює палітру політичних партій та громадських організацій, спектр їхньої діяльності та впливу у регіоні на початку XX ст. В різні часи на території краю діяли різні громадсько-політичні організації. Розгалужену мережу мали товариство “Прогрес”, “Союз Українок”, “Знання”, “Союз Чорнобиль”, Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, товариство краєзнавців та інші. Як порубіжна територія, Волинська область населена представниками різних етносів, а тому тут діють культурницькі товариства росіян, німців, поляків, чехів, євреїв, ромів. Активним є товариство “Холмщина”, у якому представлені вихідці з Холмщини та їхні нащадки, які зберігають пам'ять про свій рідний край. Поновило свою діяльність Луцьке Хрестовоздвиженське братство Св. Андрія Первозванного.

Спектр сучасних політичних партій досить розмаїтий. Він представлений десятками партійних осередків від лівого до правого крила. Комуністична, соціалістична і селянська партії належать до лівого крила, Партія регіонів, Блок Юлії Тимошенко, Блок Литвина — в

центрі та осередки Народного Руху України, Конгрес українських націоналістів на правому фланзі тощо.

Основою просвітництва завжди була книга рукописна або друкована. Про традиції книготворення розповідає 9-й розділ. Важливе місце в культурній спадщині займали Загорівський, Зимнівський, Жидичинський, Милецький та інші монастирі, які були важливими центрами духовної культури, де створювались рукописні шедеври: “Галицько-Волинський літопис”, “Повчання Єфрема Сирина” “Луцьке”, “Загорівське”, “Волинське” і “Жидичинське” Євангелія тощо. Значну мережу представляли друкарні, які були поширені в краї XVI — XVII ст. Відомі імена друкарів Кирила Ставровецького, ченця Сільвестра, Павла Людкевича-Телиці, який надрукував першу книжку у 1628 р. в Луцьку “Лямент” і які друкували книги для школи Луцького братства, педагогічні ідеї якого стали надбанням світової педагогіки.

Духовне життя населення Волино-Поліського краю, трансформацію світогляду на земне і потойбічне життя, розуміння добра і зла зберігає фольклор. Різні традиції, звичаї пов’язані з релігією і релігійними віруваннями, весільною і святковою обрядовістю, народними іграми, легендами про міфічні образи русалок та інших істот. Такий зміст 10-го розділу.

Архаїка і діалекти Волинської області показані у лінгвогеографічних матеріалах 11-го розділу “Лексика”. Їх існування і запозичення з інших мов вказують на походження і багатство діалектної лексики, яка є джерелом розвитку мови, на контакти з іншими мовами.

Розділ 12 “Персоналії” є важливим з точки зору ролі і місця видатних осіб в історії краю. Багато персоналій представляють не лише регіон, але займають певне місце у мистецтві, літературі, освіті, науці, політиці не лише України, а й світу. Леся Українка, Олена Пчілка, математик Михайло Кравчук, шевченкознавець Євген Шаблювський, політик В’ячеслав Липинський, сенаторка Олена Левчанівська, педагог Модест Левицький та інші становлять славу Волині та України. Мистецькі традиції втілені в творах А. Лазарчука, О. Байдукова, В. Жупанюка, Т. Галькун, О. Валенти та ін. Історичні постаті зібрано по районах Волинської області. Усна народна творчість представлена значними надбання-

ми: піснями, переказами, легендами, які використовують митці різних ансамблів, серед яких відомий у світі ансамбль пісні і танцю “Колос” з Торчина, який очолює О. Огородник, Волинський народний хор, вокальний квартет Волинського університету “Аккорд” під керівництвом А. Гордійчука. Відомі композитори і виконавці С. Кривенький, М. Стефанишин, Л. Кужелюк, В. Зінкевич, З. Комарук та інші поклали на музику і виконували твори на слова Лесі Українки, місцевих поетів О. Богачука, П. Маха, В. Гея, І. Струцюка, Н. Гуменюк, В. Штинько та ін. З інтересом зустрічають глядачі акторів театрів Волині, академічного музично-драматичного ім. Т. Г. Шевченка і лялькового, де працюють відомі в державі митці сцени, М. Ілляшенко, Л. Приходько, Д. Поштарук, Л. Завгородня, Г. Кажан та ін.

До довідково-інформаційних видань належить також книга П. Кравчука¹⁸⁵, у якій зібрано рекорди Волині та Полісся, на зразок “Книги рекордів Гіннеса”. Ця книга постійно доповнюється автором і витримала багато перевидань.

Шедевром книговидання в області, а за змістом і в Україні стала книга луцького видавництва “Ініціал” “Від серця до серця”¹⁸⁶ про поштові листівки початку ХХ ст. Серед поштівків значна кількість є тих, які належать етнографії і розповідають про житло й одяг, про життя, побут і традиції людей. Ця книга є одночасно і мистецьким виданням, і каталогом.

Кілька книг вийшло за редакцією та упорядкуванням М. Кучинка і Г. Охріменка. Археологія, історія, етнографія поєдналися у виданнях, які розповідають про творчу діяльність О. Цинкаловського¹⁸⁷ і Я. Фіцке¹⁸⁸, дослідження яких і сьогодні займають важливе місце в дослідженні та вивченні історії, археології, культури, етнографії краю. У книгах вміщено їхні власні дослідження, статті про їхню діяльність, біографічні відомості. Дві книги “Нариси культури давньої Волині”¹⁸⁹ і “Культура Волині та Волинського Полісся княжої доби”¹⁹⁰ представляють на основі багатого археологічного матеріалу духовне життя і побут наших пращурів. Вони також розповідають про здобутки істориків та археологів у царині культури.

Багато історико-етнографічних матеріалів вміщено у наукових збірниках конференцій, які присвячувалися історії дзвонарства¹⁹¹, в

матеріалах Миколаївських читань¹⁹² та історико-краєзнавчої конференції¹⁹³ у Жидичині, в усіх збірниках “Минуле і сучасне Волині та Полісся^{194,195}”. Про польські некрополі Ковеля розповідає книга А. Шуліка¹⁹⁶, видана польською мовою. Це одна з перших книг, яка вказує на необхідність дослідження такого роду пам’яток в краї, яких є досить багато і багато з яких у занедбаному стані.

Важливою справою для ознайомлення з дослідженнями попередніх часів, зокрема в галузі народної культури та етнографії, стали перевидання книг М. Костомарова¹⁹⁷ про старожитності Волині з ілюстраціями Н. Орди, М. Тучемського¹⁹⁸ і М. Теодоровича^{199–201}, які вже були бібліографічною рідкістю для нашого часу. У цих виданнях багато матеріалу про храми, традиції та побут в селах Полісся, які вважалися глухими закутками. У М. Теодоровича, три книги якого були перевидані репринтним способом, зібрано стільки інформації етнографічного і народознавчого характеру, якої немає в інших виданнях і яку вже навряд чи можна зібрати у XXI столітті.

Обґрунтування одержаних результатів. Таким чином, у статті представлено більше 200 позицій історико-етнографічної літератури, яка стосується Західної Волині та Волинського Полісся. Аналіз цих публікацій показує не лише зростання інтересу до етнографії, а й показує появу ґрунтовних етнографічних досліджень з побутової культури, мови і фольклору, традицій та звичаїв. З’являються праці, які висвітлюють ремесла і промисли, традиції житлового будівництва, народне мистецтво лозоплетіння, вишивки, пісенної творчості тощо. Окремі напрями представлені такими іменами як: Г. Аркушин, І. Веремій-

чик, В. Давидюк, А. Данилюк, А. Дмитренко, О. Кондратович, М. Кучинко, В. Надольська, О. Ошуркевич, Г. Охріменко та інші.

Висновок. Етнографічні дослідження вказують на географічну та історичну “нішу” життя і діяльності, яка об’єднує окремі групи людей впродовж багатьох століть. Вони визначаються історичним, культурологічним, господарсько-побутовим, фольклористичним, природничо-географічним напрямами. Етнографія як спеціальна історична наука знаходиться на стику з різними науками: історією, демографією, археологією, особливо з краєзнавством, народознавством, українознавством та іншими, які суттєво взаємозбагачуються і хоча часто мають ті ж самі об’єкти і завдання дослідження але створюють нові підходи і методи вивчення минулого краю.

У статі зібрано літературу за окремими напрямами етнографічних досліджень у краї. Представлено діяльність окремих закладів і дослідників, які займаються краєзнавством і етнографією зокрема. Разом з тим важливе значення матиме дослідження некрополів, яке лише почалося. А також необхідно приділити увагу етнографічному і народознавчому вивченню територій, які постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, особливо у тих населених пунктах, які підлягають виселенню або у яких високий відтік населення. Окрім представленої літератури, є видання, де у краєзнавчих рубриках друкуються статті та матеріали з етнографії та народознавства, а саме: “Збірник наукових і науково-методичних статей історичного факультету ВНУ”; “Науковий вісник ВНУ”; “Педагогічний пошук” та часопис “Літопис Волині”. Ці видання вимагають окремого аналізу розгляду і публікації.

Джерела та література

- 1 *Борисенко В.* Короваю-раю, я тебе вбираю // Родостав. — 1991. — № 16. — С. 8.
- 2 *Воропай О.* Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис. — Т.1. — Оберіг, 1991. — 452 с.; Т.2. — 449 с.
- 3 *Антонович Є.* та ін. Декоративно прикладне мистецтво. — Львів: Світ, 1993. — 272 с.
- 4 *Приступа Богдан.* Святині Прибузького краю. — Нововолинськ: Мінотавр, 2005. — 80 с.: іл.
- 5 *Горинь Г.* Шкіряні промисли західних областей України (друга половина XIX — початок XX століття). — К.: Наукова думка, 1986. — 92 с. (у Луцьку — с. 11, 18, 23; Володимирі-Волинському — с. 11, 18, 19, 76; Горохові — с. 76; Торчині — с. 11.).
- 6 *Козак Д.* Етнокультурна історія Волині (I ст. до н. е. — IV ст. н. е.). — К.: Наукова думка, 1991. — 172 с.
- 7 *Лозко Г.* Етнографічне районування України: Полісся і Волинь // Лозко Г. Українське народознавство. — К., 1995. — С. 96–98.
- 8 Шоста Всеукраїнська наукова конференція “Історичне краєзнавство в Україні:

- традиції і сучасність”. Тези доповідей і повідомлень. — Луцьк, 1993. — 512 с.
- 9 *Лащук Ю.* Народне мистецтво Українського Полісся. — Львів: Каменяр, 1992. — 134 с., іл.
- 10 *Лащук Ю., Ошуркевич О., Хведась А.* Дослідження народної культури Волині в ХІХ — першій половині ХХ століть // Народна творчість та етнографія. — 1995. — № 1. — С. 17–25.
- 11 *Орел Л.* Гончарство Правобережного Полісся // Народна творчість та етнографія. — 1991. — № 4. — С. 74–87.
- 12 *Салюк І.* Головні осередки гончарства на Волині // Минуле і сучасне Волині: проблеми джерелознавства. Тези доповідей і повідомлень VII Волинської історико-краєзнавчої конференції. — Луцьк: Б. в., 1994. — С. 36–38.
- 13 *Майданець І.* Жидичин. Історико-краєзнавчий нарис. — Луцьк, 1998. — 88 с.
- 14 *Ніколаєва Т.* Історія українського костюма. — К., 1996 (про Волинь і Полісся — С. 122–125).
- 15 Різдвяний вертеп на Волині. Записи текстів, упоряд. і вступ. стаття О. Ошуркевича. — Луцьк: Надстир'я, 1996. — 48 с.
- 16 Полісся: етнікос, традиції, культура. — Луцьк: Вежа, 1997. — 264 с. (Наук. зб.).
- 17 Українська родина: звичаї, традиції, обряди: Зб. наук. матеріалів. — Луцьк: Надстир'я 1998. — 53 с.
- 18 Українське Полісся: вчора, сьогодні, завтра: Збірка наук. праць. — Луцьк: Надстир'я, 1998. — 220 с.
- 19 Етнічна історія народів Європи: Духовна культура українців на етнічних західних землях впродовж віків. Зб. наукових праць. Вип. 11. — К.: УНІСЕРВ, 2001. — 126 с.
- 20 *Онуфрійчук М.* Холмському роду нема перекладу. Розповіді про депортованих українців із Холмщини, доля яких пов'язана з Волиню. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2005. — 164 с.
- 21 Українці Холмщини і Підляшшя: історична доля, духовна і матеріальна культура впродовж віків: Зб. наук. праць / За заг. ред. М. М. Кучерепи. — Луцьк: ВАТ “Волинська обласна друкарня” — РВВ “Вежа” Волин. націон. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. — 568 с.; 24 іл.
- 22 *Корнелюк Д.* Духовне небо Волині. Презентаційний альманах. — Луцьк: Надстир'я, 2007. — 288 с.
- 23 *Надольська В.* Луцьк і його мешканці до кінця ХІХ ст. // Минуле і сучасне Волині: літописні міста і середньовічна культура. — С. 37–39.
- 24 *Охріменко Г.* Населення Волині та Волинського Полісся в праісторичні часи. Розвиток господарства, матеріальної та духовної культури. — Луцьк: Вид-во “Волинська друкарня”, 2003. — 224 с. (Краєзнавча бібліотека Волині).
- 25 *Свинчук А.* Народо-населення Волинського воєводства в 1923–1931 рр.: етнографічний та культурно-освітній аспекти // Збірник навчально-методичних наукових статей історичного факультету. Вип. 2. — С. 100–103.
- 26 *Стельмащук Г. Г.* Давнє вбрання на Волині. Етнографічно-мистецьке дослідження. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006. — 280 с.
- 27 *Гуртовий Г.* Євреї містечка Торчин. — К.: Вид-во “РИФ”, 2003. — 108 с. (Видано за програмою товариства “Єврейська спадщина”).
- 28 Еврейское наследие. Из фондов Волинского краеведческого музея и Государственного архива Волинской области. Каталог. — Луцьк, 2002. — 28 с.
- 29 *Надольська В.* Громадське і культурне життя євреїв Волинської губернії у другій половині ХІХ ст. // Збірник навчально-методичних і наукових статей історичного факультету. Вип. 2. — Луцьк, 1997. — С. 86–91.
- 30 *Бармак М. В.* Німецьке, чеське та єврейське населення Волинської губернії (1736 — 1914 рр.): Розселення, господарське життя, міграції. — Тернопіль: Б. в., 1999. — 208 с.
- 31 *Костюк М. П.* Національно-культурне будівництво серед німецького населення Східної Волині 20 — 30-х років ХХ ст. // Науковий вісник Волинського держ. ун-ту ім. Лесі Українки. — 2002. — № 3. — С. 85–89.
- 32 *Костюк М. П.* Німецькі колонії на Волині (ХІХ — початок ХХ ст.). — Тернопіль: Підручники і посібники, 2003. — 384 с.
- 33 *Поліщук Ю.* Німці Волині в кінці ХVІІІ — на початку ХХ століття: політико-правовий аспект: Монографія / Ю. Поліщук, О. Суліменко. — Житомир:

- Волинь, 2004. — 165 с.
- 34 Родина Волинь. Сборник статей и воспоминаний о жизни немцев на территории современных Житомирской, Ровенской и Волинской областей Украины, составленный на основании публикаций немецкого исторического общества “Волинь” в “Волинских тетрадах” (“Wolhynische Hefte”). Серия “Труды Житомирского научно-краеведческого общества исследователей Волини”. Т.17. — Визентгайд — Житомир, ФРГ — Украина: Волинь, 1988. — 212 с.
- 35 *Гофман Їржі*. Чехи на Волині. Основні відомості. — Прага, 1998. — 34 с.
- 36 *Ковба Ж.* Пам’ятки чеської культура на Волині та волинських чехів у Чехії // *Минуле і сучасне Волині: Олександр Цинкаловський і край.* — Луцьк, 1998. — С. 13–14.
- 37 *Надольська В.* Чеські господарства Волинської губернії у другій половині XIX ст. // *Українська національна ідея: історія і сучасність.* Науковий збірник. — Житомир, 1997. — С. 54–56.
- 38 Чехи на Волині: історія і сучасність. Науковий збірник “Велика Волинь”. Т. 24. — Житомир — Малин: Волинь, 2001. — 120 с.
- 39 *Зникаюча краса. Gìnąse рієкно.* Архітектурна деталь у пам’ятках польсько-українського прикордоння [Альбом]. — Zamość: Muzeum Zamojskie w Zamościu, 2006. — 254 с.; іл.
- 40 *Поляки на Волині: історія і сучасність.* Науковий збірник “Велика Волинь”: Праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині. — Т. 30 / Голов. ред. М. Ю. Костриця. — Житомир: М. Косенко, 2003. — 360 с.
- 41 *Волощук О. П.* Караїми Волині: до історії формування і розвитку етнічної громади // *Науковий вісник Волинського держ. унту ім. Лесі Українки.* — 2002. — № 3. — С. 112–116.
- 42 *Киричук М.* Волинські караїми // *Минуле і сучасне Волині: Олександр Цинкаловський і край.* — Луцьк, 1998. — С. 251–253.
- 43 *Волинь.* Всеукраїнський суспільно-політичний, літературно-мистецький часопис. № 1. — Львів, 1991; №№ 2–7. — Луцьк, 1995 — 2006.
- 44 *Волинь моя.* Журнал міжнародного громадського об’єднання “Волинське братство”. Вип. 1. — К.: Київська правда, 2001. — 288 с.: іл.
- 45 *Волинь моя.* Журнал міжнародного громадського об’єднання “Волинське братство”. Вип. 2. — К.: Київська правда, 2002. — 332 с.: іл.
- 46 *Волинь моя.* Журнал міжнародного громадського об’єднання “Волинське братство”. Вип. 3. — К.: Київська правда, 2003. — 336 с.: іл.
- 47 *Волинь моя.* Журнал міжнародного громадського об’єднання “Волинське братство”. Вип. 4. — К.: Київська правда, 2004. — 304 с.: іл.
- 48 *Минуле і сучасне Волині й Полісся: народна культура — шлях до себе.* Збірник наукових праць. Вип. 11. — Луцьк, 2003. — 140 с., іл. (На пошану відомому краєзнавцю, фольклористу і етнографу Олексію Федоровичу Ошуркевичу з нагоди 70-річчя).
- 49 *Минуле і сучасне Волині й Полісся: рøde наш красний.* Матеріали III Волинської обласної науково-етнографічної конференції, 14–15 червня 2007 року. Збірник наукових праць. Вип. 24. — Луцьк, 2007. — 288 с., іл.
- 50 *Минуле і сучасне Волині та Полісся: народне мистецтво і духовність.* Матеріали Другої Волинської обласної науково-етнографічної конференції, 12 — 13 травня 2005 року, м. Луцьк. Збірник наукових праць. Випуск 15. — Луцьк: Надстир’я, 2005. — 210 с., іл.
- 51 *Фольклористичні зошити.* Випуск 8. Збірник наукових праць. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2005. — 219 с.
- 52 *Фольклористичні зошити.* Зб. наук. праць. Вип. 3. — Луцьк, 1996. — 132 с.
- 53 *Фольклористичні зошити.* Зб. наук. праць. Вип. 4. — Луцьк, 2001. — 136 с.
- 54 *Минуле і сучасне Волині.* — Луцьк, 1985 — 1995. — Випуски 1–6.
- 55 *Минуле і сучасне Волині та Полісся.* — Луцьк, 1998 — 2009. — Випуски 7–31.
- 56 *Літературно-меморіальний музей-садиба Лесі Українки в Колодязному: Путівник.* — Луцьк: Ініціал, 1996. — 64 с.
- 57 *Літературно-меморіальний музей-садиба Лесі Українки в Колодязному: Путівник.* — Луцьк: Ініціал, 2006. — 86 с.
- 58 *Середюк О.* Землеробські знаряддя Волині (Буклет). — Луцьк: Волиньоблполіграф-видав, 1990. — 20 с.

- 59 *Середюк О.* Скарбниця історії Волині: Істор.-краєзнавчий нарис про Народний музей історії сільського господарства Волині. — Луцьк: Надстир'я, 1998. — 124 с.
- 60 *Середюк О.* Скарбниця історії: Інформаційно-рекламний путівник по народному музею історії сільського господарства Волині. — Луцьк, 1990. — 38 с.
- 61 Скарби срібних речей зі збірки Волинського краєзнавчого музею. Серія “Колекції Волинського краєзнавчого музею”. Випуск 2. Науково-популярне видання. — Луцьк: Медіа, 2008. — 16 с., кол. іл.
- 62 *Варфоломій, архієпископ (Ващук В.)*. Рідна церква. Історико-інформаційний нарис про церкву святого апостола і євангеліста Луки села Городна Любомльського району Волинської області. — Рівне, 2002. — 148 с.
- 63 *Варфоломій, архієпископ (Ващук В.)*. Рідна школа. Історико-інформаційний нарис, підготовлений з нагоди 160-річчя Городнянської загальноосвітньої школи I–II ступенів Любомльського району Волинської області. — Рівне, 2002. — 136 с.
- 64 *Варфоломій, архієпископ (Ващук В.)*. Село Городно. Історико-краєзнавчий нарис. — Рівне, 2007. — 444 с.
- 65 *Ярмолюк З.* Від села Радовичі до річки Стохід. Історико-краєзнавчі нариси. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2001. — 152 с.; *Ярмолюк З.* Від витоків річки Неретва до озера Сомино. Історико-краєзнавчі нариси. — Луцьк: Волин. обл. друкарня, 2002. — 136 с. (Кн. 2 із серії “Ілюстрована історія Турійщини”).
- 66 *Ярмолюк З.* Історія села Соловичі Турійського району Волинської області (Історико-краєзнавчий нарис). 700-й річниці села присвячується. — Севастополь: Турія, 1999. — 52 с.
- 67 *Ярмолюк З.* Про Турійськ і Турійський район. — Луцьк, 2000. — 28 с.
- 68 *Купчинський М.* Купичів — минуле і сучасне: історико-краєзнавчий нарис. — Луцьк: Вісник і К, 2003. — 336 с.
- 69 *Гуртовий Г.* Волинський Ружин і гетьмани Ружинські: Історико-краєзнавчі нариси. — Луцьк: Надстир'я, 2003. — 60 с.
- 70 *Гуртовий Г.* Волинь — край козацький. — Луцьк: Надстир'я, 2000. — 352 с., іл.
- 71 *Гуртовий Г.* Євреї містечка Торчин. — К.: Вид-во “РИФ”, 2003. — 108 с. (Видано за програмою товариства “Єврейська спадщина”).
- 72 *Гуртовий Г.* Торчин — передзвін віків. Історико-краєзнавчий нарис. — Луцьк: Надстир'я, 2003. — 364 с.
- 73 *Карплюк О.* Рідні мої Озеряни: історико-краєзнавчий нарис. — Луцьк: Надстир'я, 2003. — 144 с.
- 74 *Денисюк В.* Камінь-Каширський. Історико-краєзнавчий нарис. — Луцьк, 1996. — 176 с.
- 75 *Денисюк В., Денисюк І.* Ратнівська земля. — Луцьк: Надстир'я, 2003. — 432 с.
- 76 *Денисюк В., Денисюк І.* Ратнівщина. Історико-краєзнавчий нарис. — Луцьк, 1998. — 352 с.
- 77 Маневичам — 100 років. Історико-краєзнавчий нарис. — Луцьк, 1992. — 36 с.
- 78 Маневиччина — краса Волинського Полісся. — Луцьк: Медіа, 2004. — 38 с.; іл.
- 79 Маневиччина крізь віки. Науково-краєзнавчий нарис. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2005. — 400 с.; іл.
- 80 Містечко Колки — важливий духовний осередок Волинського Полісся: (До 800-річчя заснування): Зб. тез доп. та повід. наук. конференції. — Луцьк, 1997. — 78 с.
- 81 *Ляцевич К.М.* Крізь віки і долі: Історія села Галузії. — Луцьк: Надстир'я, 2002. — 76 с.
- 82 *Бишевич П.К., Журавлюк І.С., Клубук П.А.* Любешівщина: з глибини століть до майбуття. Історико-краєзнавчі нариси. — Луцьк: Надстир'я, 2004. — 228 с.
- 83 Любешівщина (Історико-краєзнавчий нарис). — Луцьк, 1996. — 151 с.
- 84 *Буцик П.Г.* Ми від роду — українці: Краєзнавчі нариси з історії Любешівського району. — Луцьк: “Вісник і К”, 2004. — 334 с.
- 85 *Чучман Л.* Берестечко. — Луцьк: Надстир'я, 1997. — 72 с.
- 86 *Чучман Л.* Горохів. Історико-краєзнавчий нарис. — Луцьк: Надстир'я, 2001. — 220 с.
- 87 *Поліщук Г., Чучман Л.* Село над Стиром. Перемилю 900. — Луцьк: Надстир'я, 1997. — 80 с.
- 88 *Байда Т., Мялковська Г.* Забороль — наше рідне село. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006. — 62 с. Луцький район: минуле і сучасність. — Луцьк, 2001. — 186 с.: іл.; Терський С. В. Лучеськ X–XV ст.: Монографія. — Львів: Львівська політехніка, 2006. — 252 с.

- 89 *Мандзюк Ф. Г., Окуневич В. П.* У Луцькому замку. Путівник. — Луцьк: “Волинянин”, 2008. — 176 с.
- 90 *Кучинко М.* Володимир середньовічний. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006. — 144 с.
- 91 *Богуш М. І.* Залишиться у вічності: Володимир-Волинський: історія, яка завжди з нами // Історико-краєзнавчі нариси. — Луцьк: Надстир’я, 2008. — 376 с., іл.
- 92 *Теодорович М. І.* Місто Володимир Волинської губернії в зв’язку з історією Волинської єпархії: Історичний опис. — Луцьк: ПВД “Твердиня”, 2008. — 248 с. (Репринтне видання).
- 93 *Семенюк А.* Ковель: минуле і сучасне: Історико-краєзн. нарис. — Луцьк: Надстир’я, 2000. — 314 с.: іл.
- 94 Нововолинськ та околиці. Край шахтарської праці. Історико-публіцистичні нариси. — Львів: ДП “Видавничий дім УКРПОЛ”, 2008. — 164 с.; *Борисюк С.* Волинське Прибужжя: кризь серце й заметіль століть. Історико-краєзнавче, фольклорно-етнографічне та автобіографічне есе. — Нововолинськ: Мінотавр, 2007. — 584 с.
- 95 *Богуш, М., Павленко Г.* Ківерцівщина: кризь віки і долі. Історико-краєзнавчі нариси. — Луцьк: Надстир’я, 2006. — 520 с.
- 96 *Павлов В.* Старовижівщина — поліський край. Історико-краєзнавчий нарис. — Луцьк: Надстир’я, 2006. — 192 с.; 16 с. кол. вкладка.
- 97 Маневиччина кризь віки. Науково-краєзнавчий нарис. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2005. — 400 с.; іл.
- 98 Затурці в історії України та Волині. Науковий збірник. Матеріали науково-практичної конференції, приуроченої 500-й річниці першої писемної згадки про с. Затурці Локачинського району волинської області, 16 листопада 2003 р. — Луцьк: Б. в., 2004. — 199 с.; іл.; Локачі. Маленьке містечко у великій історії України. Краєзнавчий нарис. — Луцьк: Терен, 2005. — 48 с.
- 99 *Кондратович О. П.* Нуйно: на скрижалях історії і сьогодення. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006. — 152 с.
- 100 *Шуйчик В. Ф.* Хотешів. Короткий нарис історії села. — Хотешів: Б. в., 2006. — 76 с.
- 101 *Бондарчук Андрій.* Стежки до хати. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006. — 196 с.
- 102 *Марчук Леонід.* Історія села Бірки: історико-краєзнавчий нарис. — Луцьк: Надстир’я, 2004. — 136 с.
- 103 *Ющук В. Л.* Скибам — 440 років. Історико-краєзнавчий нарис. — Луцьк: Надстир’я, 2004. — 56 с.
- 104 *Власюк Ю. Д.* Село... і серце одпочине. — К.: Вид-во “АртЕк”, 2003, 104 с.: іл. (Село Ставки Турійського району).
- 105 *Назарчук О., Шумський М.* Село моє [Берестяни]. — Б. м: б. в., 2002. — 30 с.
- 106 *Нестерчук М.* Сильно. — Стрий: Щедрик, 2002.
- 107 *Терський С.* Олика: Історичний нарис. — Львів: Новий час, 2001. — 52 с., іл. (Серія “Літописні міста Волині”. — Вип. 1.).
- 108 *Мельник Валерій.* З історії охорони природи на Волині. Історико-краєзнавчі нариси. — Луцьк: Надстир’я, 2002. — 152 с.
- 109 *Мельник В., Колісник Богдан.* Літопис Волинського лісу. 988 — 2004. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. — 320 с., 620 іл.
- 110 А ми тую червону калину підіймемо. Збірник повстанських пісень. — Луцьк: Б. в., 1992. — 112 с.
- 111 Чуєш брате мій. Збірник повстанських віршів. — Луцьк, 1992. — 130 с.
- 112 *Денисюк В.* Зачаровані мистецтвом. До 40-річчя Луцького міського Будинку культури — народного Дому “Просвіта”. — Історико-краєзнавчий нарис. — Луцьк: Надстир’я, 1997. — 160 с.
- 113 *Денисюк В.* Золота нива “Колоса”. Історико-краєзнавчий нарис. — Луцьк: Надстир’я, 1997. — 104 с.
- 114 *Огородник О., Гей В.* І піснею хата багата. Твори для народного хору та вокальних ансамблів. — Луцьк: Надстир’я, 2004. — 160 с. (Музика О. Огородника, слова В. Гея).
- 115 *Кривенький С.* Волинь моя. Пісні для народного хору, вокального ансамблю та солоспіву. — Луцьк: Надстир’я, 1999. — 64 с.
- 116 *Стефанишин М.* Роздуми про музику. — Луцьк: Надстир’я, 2008. — 364 с.
- 117 *Горошко А.* Пісні народжені з любові. Для хору, вокальних ансамблів, солоспіву. — Луцьк: Надстир’я, 1998. — 88 с.
- 118 *Каліщук О.* Не вмре наша пісня. — Нововолинськ: Мінотавр, 2008. — 232 с.
- 119 *Шиманський Петро.* Музична культура

- Волині 1-ї половини ХХ ст.: Монографія. — Луцьк: РВВ “Вежа” ВДУ, 2005. — 172 с.
- 120 *Гей В. С.* Під сузір’ям калини. Народознавчий календар. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006. — 115 с.
- 121 На берегах Вижівки. Упорядник О. І. Чабан. — Луцьк: “Волинська книга” — ВАТ “Волинська обласна друкарня”, 2008. — 256 с.
- 122 “Роде наш красний...” Волинь у долях краян і людських документах. Т. 1. — Луцьк: Вежа, 1996. — 444 с. Т. 2. — Луцьк: Вежа, 1996. — 344 с. Т. 3. — Луцьк: Вежа, 1999. — 906 с.
- 123 Каталог обласної виставки народного мистецтва Волині. — Луцьк, 1991. — 23 с.
- 124 Нев’янучий сад. Вишивані рушники сестер Галини та Світлани Махнюк. — Луцьк, 2006. — 24 с.: іл.
- 125 Відродимо народні традиції. — Луцьк, 1992. — Кн. 1–2.
- 126 Географія рідного краю: м. Луцьк. Підручник для учнів 5 класу. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2000. — 170 с.
- 127 *Матвійчук Л.* Збирачі фольклору Волинського краю // Дніпро. — 1996. — № 3–4. — С. 133.
- 128 Ой роде наш красний: З досвіду проведення заходів з народознавства у середній школі № 20 м. Луцька Волинської області. — Луцьк: Надстир’я, 1993. — 110 с.
- 129 *Давидюк В.* Полісько-Волинський народознавчий центр і його концепція дослідження народної культури Полісся // Полісся: етнікос, традиції, культура. Збірник матеріалів конференції. — Луцьк, 1997. — С. 3–8.
- 130 Бібліотечка народознавця. — Луцьк: Надстир’я, 1993 (Г. Аркушин. А хто же вас народжував, слова... Бібліотека народознавця. — Луцьк: Надстир’я, 1993. — 32 с.; Легенди Полісся. Упоряд. В. Давидюк. — 20 с.; Зоряна вода (таємниці поліських знахарів). Упоряд. В. Давидюк. — 24 с.; В. Давидюк. Чи казка справді небелиця? — 29 с.; А. Данилюк. Наша хата. Етнографічний нарис про традиційне поліське житло. — 63 с.; І. Денисюк. Амазонки на Поліссі. — 28 с.; О. Кондратович. Як у лузі калиночка з квітками. Образ жінки-матері у народно-пісенній творчості Полісся. — 16 с.; О. Ошуркевич. Затрубили труби. З історії народних музичних інструментів. — 24 с.; С. Цюриць. А вже недалечко червоне яєчко. — 20 с.).
- 131 Золота скриня: Народні легенди й перекази з північної Волині й Західного Полісся. Луцьк: Вежа, 1996. — 124 с.
- 132 *Климчук В.* Ярмарок: Інценізовані розповіді про народні свята й обряди. — Луцьк: Надстир’я, 1996. — 96 с.
- 133 *Колодійчук Є.* Диво зцілення: Розповіді з народознавства. — К.: Укр. письменник, 1993. — 208 с. (Полемічні нотатки про Шацькі озера — с. 136–146).
- 134 *Матвійчук Л.* Збирачі фольклору Волинського краю // Дніпро. — 1996. — № 3–4. — С. 133.
- 135 *Кучерук В.* З історії досліджень волинського фольклору // Науковий вісник ВДУ: Мистецтвознавство. Вип. 2. — Луцьк: Вежа, 1998. — С. 64–66.
- 136 *Харко Ю., Василюк Л.* Микола Корзюк — дослідник Волинського краю // Суспільствознавчі науки та відродження нації. Кн. 2. — Луцьк, 1997. — С. 81–85.
- 137 *Давидюк В.* “Писались назви ралом і мечем...” // Волинь. — 1995. — № 2. — С. 54–64.
- 138 *Давидюк В.* Етнологічний нарис Волині за матеріалами експедиції Полісько-Волинського народознавчого центру “Волиняна — 2003”. — Луцьк: Інститут культурної антропології, 2005. — 70 с.
- 139 *Давидюк В.* Князь Роман героєм поліської щедрівки. — Рівне: Волинські обереги, 2003. — 84 с.; іл.
- 140 *Давидюк В.* Крокове колесо: Нариси з історичної семантики українського фольклору. — К.: Наукова думка, 2002. — 188 с.
- 141 *Данилюк А.* Волинь: пам’ятки народної архітектури. — Луцьк: Надстир’я, 2000.
- 142 *Данилюк А.* Давнє народне житло в Шацькому національному парку // Народна творчість та етнографія. — 1994. — № 2–3. — С. 70–73.
- 143 *Данилюк А.* Дорогами українського Полісся — до прабатьківщини слов’ян // Берегиня. — 1994. — № 2–3. — С. 75–80.
- 144 *Данилюк А.* Народна архітектура Волинського Полісся. — Луцьк: Б. в., 2002. — 85 с.
- 145 *Данилюк А.* Село Самари через 100 років // Дзвін. — 1999. — № 3–4. — С. 51–55.

- 146 Данилюк А. Традиційна культура регіонів Полісся. — Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка. — 2002. — 174 с.
- 147 Аркушин Г. Варіанти імені, жартівливі, прізвиська, псевдоніми та криптоніми Лесі Українки // Дивослово. — № 2. — С. 15–16.
- 148 Аркушин Г. Силенська гуторка. — Луцьк: Вежа, 1996. — 168 с.
- 149 Аркушин Г. Словник Західнополіських говірок. — Луцьк: Вежа, 2000. Т.1. — (А — Н). — XXIV + 354 с.; Т.2. — (О — Я). — 458 с.
- 150 Аркушин Г. Атлас мисливської лексики Західного Полісся. — Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. — 410 с.
- 151 Данилюк О. Словник народних географічних термінів Волині. — Луцьк: Надстир’я, 1997. — 108 с.
- 152 Поплавський П. Ім’я від слова “Окунь” // Озерний край. — 1991. — № 1. — С. 27.
- 153 Шульгач В. Ойконімія Волині. Етимологічний словник-довідник. — К.: Кий, 2001. — 156 с. (1100 ойконімів).
- 154 Веремійчик І. Традиційні знаряддя праці, промисли і ремесла на Волині. — Луцьк, 1995. — 256 с.
- 155 Духовна культура України. Якій їй бути завтра? Міжнародний фестиваль українського фольклору “Берегиня”: Тези доп. учасників наук.-практ. конференції. — Луцьк, 1993. — 44 с.
- 156 Майданець І. Жидичин. Історико-краєзнавчий нарис. — Луцьк, 1998. — 88 с.
- 157 Терський С. Історія вивчення житлового будівництва Лучеська у VIII–XIV ст. // Атлас історії культури Волинської області. Тези республіканської конференції. — Луцьк, 1991. — С. 19–22.
- 158 Пристуна Богдан. Святині Прибузького краю. — Нововолинськ: Мінотавр, 2005. — 80 с.: іл.; *Сегейда Харитон*. Світильники отчої віри. Нариси про церкви Локачинського району. — Луцьк: Надстир’я, 2002. — 228 с. (Бібліотека журналу “Волинь”).
- 159 Корнелюк Д. Духовне небо Волині. Презентаційний альманах. — Луцьк: Надстир’я, 2007. — 288 с.
- 160 Джерела. Часопис розвитку духовної культури. № 1. — Луцьк, 2000. — 165 с.
- 161 Джерела. Часопис розвитку духовної культури. № 2. — Луцьк, 2001. — 167 с.
- 162 Волинь — шляхами Європи. — Луцьк: Волинська книга, 2008. — 256 с.; 340 іл.
- 163 Мандзюк Ф. Г., Окуневич В. П. У Луцькому замку. Путівник. — Луцьк: “Волинянин”, 2008. — 176 с.
- 164 Полятикін М. Народні танці Волині та Волинського Полісся. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2008. — 102 с.
- 165 Проблеми збереження матеріальної і духовної культури Полісся. — Сарни, 1994. — 16 с.
- 166 Проблеми охорони генофонду природи Полісся. Збірник наукових праць. — Луцьк: Надстир’я, 2001. — 164 с.
- 167 Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся. Вип. II. — Рівне: Перспективи, 2002. — 120 с. (Збірник матеріалів комплексних наукових експедицій Рівненського фольклорно-етнографічного товариства).
- 168 Шевчук С. Жертовність для утвердження України. — Рівне, 2002. — 100 с.
- 169 Родина Косачів і волиняни: Спогади, перекази. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2002. — 64 с.
- 170 Волинське народне вбрання. Виставка. Буклет. — Варшава: Тирса, 1993.
- 171 Стельмащук Г. Давнє вбрання на Волині. Етнографічно-мистецьке дослідження. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006. — 280 с.
- 172 Костюк М. М. Регіональна своєрідність жіночих сорочок Волині і Західного Полісся (кінець XIX — перша половина XX ст.) // Науковий вісник Волинського держ. ун-ту ім. Лесі Українки. — 2002. — № 6. — С. 116–120.
- 173 Ошуркевич О. Пісні з Колодяжна. Фольклорний збірник. — Луцьк: Надстир’я, 1998. — 152 с.
- 174 Лірницькі пісні з Полісся. Матеріали до вивчення лірницької традиції / Записи, впорядкування і примітки Олекси Ошуркевича. Нотні транскрипції Юрія Рибачка. — Рівне: Рівненська друкарня, 2002. — 139 с.
- 175 Ошуркевич О. Найрідніший рідний край — Волинь: Путівник. — Львів, 1991. — 79 с., іл.
- 176 Ошуркевич О. Ф. До джерел. Народнознавчі статті, розвідки, тексти. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2008. — 352 с.

- 177 Калиновий квіт Полісся. Народні пісні, що побутують у Камінь-Каширському районі на Волині, збирала і впорядкувала О. П. Кондратович. — Луцьк: Надстир'я, 1994. — 225 с.
- 178 *Кондратович О.* “Як у лузі калиночка з квітками”. Возвеличення Жінки-Матері в пісенному фольклорі Волинського Полісся. — Вид. 2, доп. — Луцьк: Медіа, 1999. — 96 с.
- 179 *Кондратович О.* Весілля на Поліссі. 800-річчю Каменя-Каширського присвячується. — Луцьк: Надстир'я, 1996. — 112 с.
- 180 *Кондратович О.* Народини, або Дарована Богом свіча: родильні Західного Полісся. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. — 132 с.
- 181 Минуле і сучасне Волині й Полісся: народна культура — шлях до себе. Збірник наукових праць. Вип. 11. — Луцьк, 2003. — 140 с., іл. (На пошану відомому краєзнавцю, фольклористу і етнографу Олексію Федоровичу Ошуркевичу з нагоди 70-річчя).
- 182 Ті вічні пісні, ...ті єдині спадки... (Леся Українка). — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006 (У трьох частинах. До 135-річчя від дня народження Лесі Українки).
- 183 Народні ужиткові форми. Волинська область (Навчальний посібник для студентів спеціальностей “Дизайн” і “Образотворче та декоративне мистецтво”). — Луцьк: ЛДТУ, 2006. (Методичні вказівки. — 16 с.; Вбрання. — 60 с.; Вироби з глини. — 16 с.; Вироби з дерева, лози, соломи. — 36 с.).
- 184 Атлас історії культури Волинської області / Відп. ред. Ф. В. Зузук. — Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. — 112 с.
- 185 *Кравчук Петро.* Книга рекордів Волині. — Луцьк-Любешів: Волинська обласна друкарня, 2005. — 304 с.; іл.
- 186 Від серця до серця... Волинь у поштовій листівці початку ХХ століття. Альбом-каталог. — Луцьк: ІНЦІАЛ, 2008. — 200 с.
- 187 Олександр Цинкаловський та праісторія Волині / Упорядник Г. Охріменко. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2007. — 740 с.: іл.
- 188 Археологічна спадщина Яна Фітцке. За заг. ред. Г. Охріменка. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2005. — 488 с.
- 189 *Кучинко М., Охріменко Г., Савицький В.* Культура Волині та Волинського Полісся княжої доби. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2008. — 328 с.
- 190 Нариси культури давньої Волині. За заг. ред. Г. Охріменка. — Луцьк: Волинська обласна друкарня. 2006. — 600 с. (серія “Краєзнавча бібліотека Волині”).
- 191 Дзвони в історії і культурі народів світу: Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (26 серпня 2006 р., Луцьк, Замок Любарта): Науковий збірник. Вип. 1. / Упор. Г. Марчук. — Луцьк: ПВД “Твердиня”, 2007. — 68 с.
- 192 Миколаївські читання: Матеріали I-го наукового семінару, присвяченого пам'яті луцького князя і святого православної церкви Святослава-Миколи Святоші та святого Чудотворця Миколая Мирлікійського / Авт.-упор. Г. Марчук. — Луцьк: ПВД “Твердиня”, 2007. — 76 с.
- 193 Історія і сучасність Волині. Жидичин — кризь віки. Науковий збірник. Випуск № 3: Матеріали IV науково-практичної, історико-краєзнавчої конференції. — Луцьк, 2007. — 115 с.
- 194 Минуле і сучасне Волині. — Луцьк, 1985 — 1995. — Випуски 1–6.
- 195 Минуле і сучасне Волині та Полісся. — Луцьк, 1998 — 2009. — Випуски 7–31.
- 196 Sulik A. F. Smentarz polski w Kowlu. — Poznań, 2006. — 248 s. + 140 foto.
- 197 *Костомаров М.* Старожитності Волині. — Броди: Просвіта, 1999. — 32 с. (3 ілюстр. Наполеона Орди).
- 198 *Тучемський Михайл*, протоієрей. По глухих закутках Волинського Полісся: Проповіді. Дорожні нотатки. (Кременець: “Церква і нарід”, 1938. — перевидання). — Луцьк: Надстир'я, 2007. — 162 с.
- 199 *Теодорович М. І.* Волинь в описі міст, містечок і селищ в церковно-історичному, географічному, етнографічному, археологічному і ін. відношеннях. Історико-статистичний опис церков і приходів Волинської єпархії. Том V. Ковельський повіт. — Луцьк, 2008. — 580 с. (Історико-краєзнавче репринтне видання 1903 року).
- 200 *Теодорович М. І.* Місто Володимир Волинської губернії в зв'язку з історією Волинської єпархії: Історичний опис. — Луцьк: ПВД “Твердиня”, 2008. — 248 с.

(Репринтне видання).
201 Теодорович М.І. Святкування 900-річчя
Волинської єпархії: Історичний опис /

Упорядн. Г. Гулько, І. Пасюк. — Луцьк:
ПВД “Твердиня”, 2008. — 280 с.
(Репринтне видання).

Геннадий Бондаренко

**Историко-этнографический обзор литературы за 1991–2008 гг.
(Волинская область)**

В статье представлена историография этнографии Волинской области за 1991–2008 гг. Этнографические и народоведческие издания посвящены духовной культуре, традициям, обычаям, быту. Часть публикаций охватывает историю жилища и архитектуры. Представлены фольклорно-лингвистическое направление, сельский и городской быт и традиции в изданиях о населённых пунктах. Анализируется литература о песенно-музыкальной культуре.

Ключевые слова: этнография, народоведение, история, традиции, культура, Волынь, Полесье.

Gennadiy Bondarenko

**Historical and ethnographic survey of the literature for 1991–2008
(Volynia area)**

The article presents a historiography of the ethnography of Volyn region for 1991 — 2008. Ethnographic publications devoted to spiritual culture, traditions, customs and everyday life. Part of the publication covers the history of housing and architecture. Submitted by folk-linguistic area, the urban and rural life and traditions in the publications on human settlements. Literature of song-musical culture is analysed.

Key words: ethnography, history, traditions, culture, Volynia, Polesie.

